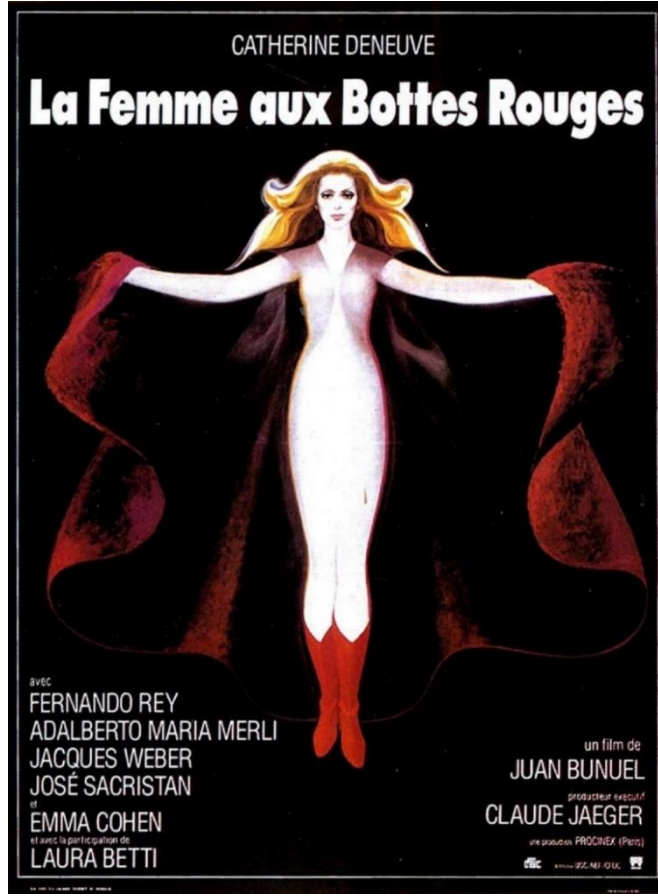

50 YAŞINDA

AKIL İLE SEZGİ, ESKİ İLE YENİ ARASINDA: *KIRMIZI ÇİZMELİ KADIN* (1974)

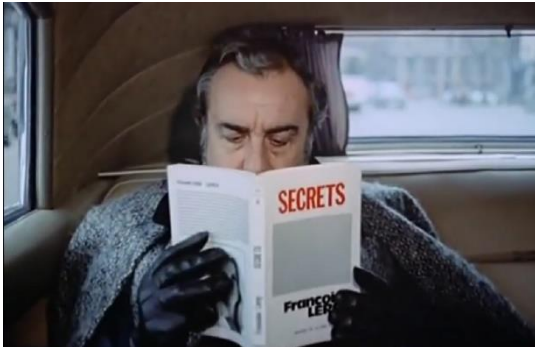
Dilek Bayık

Kırmızı Çizmeli Kadın [La Femme aux Bottes Rouges (The Woman in Red Boots)] 1974 yılında vizyona girdiğinde yazılan yorumlar, yönetmeni **Juan Luis Buñuel**'in babasını taklit ettiğinden bahsediyor. **Juan Buñuel**, efsanevi yönetmen **Luis Buñuel**'in oğlu olmasının yanı sıra, filmlerinde yardımcı yönetmen olarak da görev almış. Bu yüzden böyle bir tanımlama neredeyse kaçınılmaz. Bir sürprizle karşılaşmak için, sinema eleştirmenlerinin bakışlarını biraz farklı yönlere çevirmeleri gerekiyormuş. Bu sayede, hoş ama sıradan, neredeyse vasat bir "**Buñuel**" filmi olduğunu düşündükleri bu fantastik komedinin başka yönlerini de

görebilirlermiş. Filmi farklı kılan ne, neden bir "**Buñuel**" filmi ve neden değil kafa yormadan önce, konusunu özetlemek ve olayların genel gidişatını aktarmak uygun olur sanırım.

Filmin ilk sahnelerinde milyoner sanat koleksiyoncusu Perrot, özgün sanat eserlerine bakarak fenalaşır. İlerleyen aşamalarda Perrot'nun eserleri edinmedeki motivasyonunun, onları yok etmekten haz alması olduğunu öğreniyoruz. Perrot, yetenekli ve güzel yazar Françoise LeRoy'nın önce kitabı ile tanışır, sonrasında kendisini takip eder. Françoise arzularını gerçekleştirme konusunda doğaüstü güçlere sahip, hem akli hem akıl ötesini bünyesinde barındıran bir kadındır. Satranç oyunundaki ustalığı, özgürlüğünü ve tutkularını her şeyin üstünde tutan bu modern perinin, zekâsının ve muhakeme yeteneğinin göstergesidir. Françoise, heykeltıraş-ressam Richard ile açık bir ilişki yaşarken, sanat eleştirmeni-yayıncı Marc Villier'yi arzulamaya başlar. Perrot'nun Françoise ve Marc arasındaki yazışmaları manipüle etmesi sonucu bir trajedi yaşanır. Kaza sonucu karısını öldüren Marc, Françoise'dan tamamen hayatından çıkmasını ister. Bu aşamada Perrot tekrar devreye girerek, Françoise'ı yeni kitabını izole şekilde yazabilmesi için kendi kır evine davet eder. Françoise, Paris'ten uzaklaşma ve kafasını toplama fırsatı olarak gördüğü bu teklifi kabul eder. İlerleyen günlerde Marc ve Richard'ın da gelmesiyle dörtlü bir satranç oyunu başlar adeta. Bilgelik, yaratıcı ilham ve özgürlüğün vücut bulmuş hali Françoise, çağdaş sanatçı, sanat eleştirmeni ve sanat koleksiyoncusu karşısında doğru hamleleri yapması gereken bir oyuncudur. Perrot'nun amacının sanatı yok etmek olduğu gerçeği ortaya çıktığında diğer üçünün onun yanında yer alamayacağı açıktır. Perrot, Marc ile yaptığı kavgayı kaybeder ve denklemin dışında kalır. Françoise sadece tek bir kişiyi seçmelidir, kararı şansa bırakırlar. Françoise, kısa çöpü çeken Marc'a veda ederek, Richard ile onun yaptığı tablonun içine girerek uzaklaşır. Yaşanan olaylar, gerçekler ve en sonunda da kader, kazananın sanatçı olması gerektiğine hükmetmiş, ilerlenebilecek en güvenilir yol olarak da sanat eserinin kendisi işaret edilmiştir.

Kırmızı Çizmeli Kadın'in başrol oyuncularını **Catherine Deneuve** ve **Fernando Rey**. İkisi de **Luis Buñuel** filmlerinden tanınan isimler. Henüz 4 yıl öncesinde **Luis Buñuel**'in olumlu eleştiriler almış, ödüller kazanmış ve gişede iş yapmış filmi *Tristana* (1970)'da başrolleri paylaşmışlardı. Hafızalarda çok taze bu bilgiyle oyuncu kadrosu, daha filmi seyretmeden **Luis Buñuel**'den izler görüleceğinin ilanı gibi adeta. Filmin başından itibaren değişik **Luis Buñuel** filmlerinden uyarlanmış sahneler sıralanmaya başlıyor. İlk şaşkınlığı atlattıktan sonra, bu hangi **Buñuel** filmindendi oyunu oynamaya başlıyor insan kendi kendine. Film art arda gelen bu tür sahnelerle dolu olduğu için hepsinden bahsetmek imkânsız. Başlardaki birkaç sahneden örnek vermek ne şekilde kullandıkları konusunda fikir verecektir. *Unutulmuşlar*'daki (Los Olvidados, 1950) yumurta sahnesi, farklı bir yorumla filmde karşımıza çıkar. *Unutulmuşlar*'da karakter hayatındaki her şeyde olduğu gibi yumurta yemeğe çalıştığında da umduğunu bulamaz ve bozuk yumurtayı dördüncü duvarı yıkarak seyircinin suratına fırlatır. Sepetten bir yumurta alıp yemeye bile izni olmadığı için çevresindekilerin saldırısına uğrar. Umutsuzluğu ve kırgınlığı anlatan bir sahnedir.

Kırmızı Çizmeli Kadın'da karakter yumurtayı sepetten hiçbir zorlukla karşılaşmadan alır. Yumurta tazedir. Yumurtayı içtiği sahnede, karşısındakine karşı zorbalığa ihtiyaç duymadan gelen doğal bir üstünlüğü vardır.

Teşhir sahnesi *Tristana*'dan alınmıştır. Ten rengi bir kostüm içinde olsa da, **Catherine Deneuve**'ün çıplak görülmesinin magazinsel değeri oldukça yüksek. Bu yüzden teşhir sahnesi, filmin en çok konuşulan ve afişinde de kullanılan kısmı olmuş. *Tristana*'da karakter, hayatı boyunca erkekler tarafından bedenlen arzulandı. Ancak bu şekilde kendisine değer verilir ve ne ironiktir ki bu yolla değersizleştirilir. Sakatlığı sonrasında herhangi bir erkek tarafından tekrar arzulandığını görmek için bedenini teşhir eder. Hâlâ değerli olduğunu kendine ispat etmeye ihtiyacı vardır. *Kırmızı Çizmeli Kadın*'da bedeninin kontrolü karakterin elindedir. Bedenini teşhir etmek kendi kararıdır. Buna özel bir değer atfetmez. Böylelikle kimseye kendisini yargılama ya da değer biçme hakkını vermez. Tüm bunların ötesinde, bu eylemiyle karşısındaki erkeğin zayıflığını vurgular.

Evdeki çalışmanı öldürdüğü çocukluk anısı, **Luis Buñuel**'in Meksika dönemindeki şu filminden alınan bir sahnenin yeniden yorumlanmasıdır: **Archibaldo de la Cruz'un Suçlu Yaşamı** (*Ensayo de un crimen*, 1955). Bu filmde karakter, konumunun ve sahip olduklarının kendisine büyülü bir güç sağlayıp sağlamayacağını test etmek ister. Hayatı boyu tekrarlanacak olaylardan ilki gerçekleşir. Kendisine iyi davranan bakıcısının kaza sonucu ölmesine neden olur. Kaza içindeki kötülüğün sonucudur. Bu güç, kontrol edemediği bir lanettir. **Kırmızı Çizmeli Kadın**'da karakter, kitap okumak için güçlü bir arzu duyar. Buna izin vermeyen hizmetçilerinin ölmesi için güçlerini kullanır. Motivasyonunu sözcüklerle açıklamakta zorlansa da, kazayı gerçekleştirenin kendisi olduğundan ve arzusunun şiddetinden emindir. Bu güç kendisine bahşedilmiş bir hediye, içindeki bir erdemdir.

Film boyunca ödünç alınan sahnelerde, sadece imgeler ve konularla değil, diğer sinemasal öğelerle de **Luis Buñuel** sineması taklit ediliyor. Canlı renklerin kullanılması, Amerikan planların yoğunlukta olması, sekanslar arası geçişlerin yumuşaklığı, sahne tekrarı, ortam bağımsız ses kullanımları bunun göstergesi. **Juan Buñuel**'in kendi yönetmenlik tarzının, kamera-ışık-ses kullanımının böyle olmadığını belirtmekte fayda var. Yönetmenin önceki ve sonraki filmlerinin dokusu daha farklı. Bu yüzden bilhassa eski filmlerden kopyalanan ve yeniden yorumlanan sahnelerin bilinçli bir tercihle böyle çekildikleri anlaşılıyor.

Juan Buñuel'in yönetmenlik kariyerinde, fantastik-korku türünde çektiği filmler ve televizyon dizileri ağır basıyor. Sinemasında, canlı renkler yerine gölgelerin hâkimiyeti dikkat çekiyor. Gerilim dozu yüksek sahnelerde hızlı kesme,

dramatik etkiyi arttıracak şekilde alt açı, üst açı, dış mekân çekimlerinde geniş açı ve dairesel kamera hareketleri kullandığı görülüyor. Bir **Luis Buñuel** filminde göremeyeceğiniz bu özelliklere **Kırmızı Çizmeli Kadın**'da kimi sahnelerde, filmin sonlarına doğru artarak rastlanıyor. Yönetmenin diğer eserlerinde de ortak bir tema olarak gördüğümüz, kadın karakterin doğasından gelen mistik güç bu filmde de işlenmiş. **Juan Buñuel**, kadınların gücü karşısında duyduğu hayranlığı, seyirciye de geçirmeyi başarıyor.

Yönetmen bu filmde "eski" ile bağ kurup kendi fikrini söylüyor. Artık adını koyayım; özellikle *pastişi* yoğun bir şekilde kullanan postmodern bir film **Kırmızı Çizmeli Kadın**. Postmodernizmde sıklıkla karşımıza çıkan *pastiş*, bir sanat eserinde kendinden önceki saygın bir sanat eserinin -ya da içindeki bazı parçaların- yer alması ve yorumlanmasıdır. Sanatçı, öykündüğü sanatçının stilini benimseyip taklit eder. Bu yolla, özgün eserlerden kendi eserinde yeni bir anlam yaratır. **Kırmızı Çizmeli Kadın**'da da *pastiş*, çok yerinde ve başarılı bir şekilde kullanılmış. Soru işareti yaratacak nokta, sinemada postmodernizmin seksenlerden sonra **David Lynch**, **Quentin Tarantino** gibi yönetmenlerin filmleriyle karşımıza çıkması, özellikle doksanlarda dikkat çekmeye başlamış olması. 1974 yılında sinemada postmodernizmden bahsedebilir miyiz?

Filmin vizyona girdiği 1974 yılı, sinema camiasında değilse bile, diğer sanatlarda ve sanatçılar arasında sanat ne olmalıdır tartışmalarının yapıldığı, fikirsel anlamda

hareketli bir dönemdi. Sanat felsefesi konusunda yeni fikirler filizleniyordu. Sanat eleştirmeni ve filozof **Arthur Danto**'nun "Sanatın Sonu"nu ilan etmesine henüz on yıl vardı. Ama Alman düşünür **Georg Wilhelm Friedrich Hegel**'in "sanatın ölümü" kavramı konuşulmaktaydı. Modernizm-postmodernizmin kırılmasının yaşanmaya başladığı bir dönemdi. Sanat dünyasındaki bu tartışma ve kırılmaların sinemaya yansması için 10 -15 yıl geçmesi gerekti.

19. yüzyıldan itibaren, endüstri devrimi ve getirdiği yeni yaşam şekli, düşünce biçimlerini ve sanatı da etkileyerek, modernizmi ve "modern sanat"ı ortaya çıkardı. Modernizm, akli baş tacı etti. 20. yüzyılda yaşanan dünya savaşları, soykırımlar, hayal kırıklıkları, modernist anlatıya tepki olarak postmodernizmin ve "çağdaş sanat"ın gelişmesine yol açtı. Postmodernizm, aklın ve mantığın yeterli gelmediği bir dünyada doğdu. **Juan Buñuel**, heykeltıraş-ressam-fotoğrafçı ve sinemacı olarak çağdaş sanatçılar arasında ismi geçen biriydi. Bir röportajında, heykel ve sinema arasında hangisini seçeceği sorusuna verdiği cevap, sanat dallarını birbirinden ayıramayacağı şeklinde. Postmodern sanatın, disiplinler arası ve çok anlamlı olduğu düşünüldüğünde verebileceği tek cevabın bu olduğu açık. Hal böyle olunca, **Juan Buñuel**'in diğer sanat dallarından ayrı düşünmediği sinemada da postmodern bir eser ortaya çıkarması şaşırtıcı değil.

Sanatçı Richard'ın çalışması
(filmden bir kare)

Juan Buñuel'in
Pour Maria de las Indias adlı eseri

Kırmızı Çizmeli Kadın'in modernizmden tam kopmadığı noktalar da var. Postmodernizm, modernizme tepki olarak doğduğu için, onun kimi kural ve kabullerini reddeder. Modernizmin önemli özelliklerinden biri olan sanatçının özgünlüğü, postmodernizmde olmazsa olmaz değildir. Sanatçı, sanat koleksiyoncusu ya da eleştirmen yerine, üretilen ucu açık anlamlara kendi düşüncesini katacağı umulan okuyucu, izleyici, sanatı deneyimleyen kişi daha

önemlidir. Bu yüzden "sanatçının ölümü"nü gereğinden bahsedilir. Filmde sanatçının ölümünün, sanatı yok etmek isteyen -ve bu nedenle tehlike olarak kodlanan- kişiye yarayacağı endişesi var. Mutlu sonda sanatçılar, eleştirmeni ve sanat koleksiyoncusunu seçmiyorlar, bu postmodern anlatıya da uygun. Ama sanatın doğuşu için kendilerini yok etmek yerine, kendi eserlerinin içine kaçarak kendilerini ve özgünlüklerini koruyorlar. Diğer sanatçıların başına gelen korkunç sondan, sanatçının ölümünden kurtulabiliyorlar. Yönetmen, sanatçının değerli ve biricik oluşu fikrinden vazgeçmiyor.

Modernizm, çocuğuna ilhan vermiş cömert bir ebeveynidir. Postmodernizm de başarısını, devraldığı mirasta takdir ettiği yönleri alıp yeniden üreterek, onda yanlış gördüğü noktalarda tam tersini yaparak kendi yolunu bulmasına borçludur. **Luis Buñuel** ve **Juan Buñuel** arasındaki bağlantı da buna benzer. **Juan Buñuel**'in eserlerinde, 2017'de hayata veda edene değin **Luis Buñuel**'in etkisi ve esini görülür. Heykellerindeki canlı renklerde olduğu gibi dolaylı ya da babasının yer aldığı fotoğraflarını kullanarak hazırladığı eserlerde ve sergilerde olduğu gibi doğrudan... *Kırmızı Çizmeli Kadın* da bunun ilk ve güzel örneklerinden biri.

Sinemanın diğer sanatlarla ilişkisini bu film üzerinden düşünmek de ilginçtir. Sinema doğuşundan itibaren pek çok kaynaktan, özellikle diğer sanatlardan, edebiyattan, resimden, tiyatrodan beslendi. Yapısı itibarı ile multidisipliner bir sanat. Bu yüzden bir sinema filmine ne kadar geniş perspektiften bakılırsa, o kadar keyifli bir deneyim haline geliyor. Beslendiği her kaynak -bazen toplumsal gerçekler, bazen fikirsel ya da estetik arayışlar- bu deneyimde izleyiciyi zenginleştiren parçalar. **Juan Buñuel** nasıl kendi dönemi sanat ikliminden etkilenip bunu sinemasına yansıttıysa, bugünün sinema sanatçıları da bilinçli ya da bilinçsiz zamanın gelişmelerinden etkileniyorlar. Günümüz sinemasında farklı disiplinlerden, örneğin dijital sanat ya da bilgisayar oyunlarından ne gibi izler var acaba? Sinema tutkunları olarak pür dikkat beyaz perdeye bakarken, arada sırada etrafa da göz atmalıyız sanırım, sürprizler bizi bekliyor olabilir.